

UDK: 373.091.31:614.8

**XAVFSIZLIK QOIDALARINI O‘QITISHDA UMUMIY O‘RTA TA‘LIM
MAKTABLARIDA XORIJIIY MAMLAKATLARNING TAJRIBASI****Nazokat Saidxanova***“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari inistituti”
Milliy tadqiqot universiteti, Hayot faoliyati xavfsizligi, kafedrası dotsenti*

Annotatsiya: *Mamlakatimizning milliy davlatchiligi va iqtisodiy mustaqilligi, yuksak intellektual salohiyati keng ko‘lamli siyosiy-huquqiy, ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlarni amalga oshirish, aholi va hududlarni turli favqulodda vaziyatlardan asrash, insonlar xavfsizligi va salomatligini mustahkamlashda alohida o‘rin tutadi. . Bu davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi.*

Ko‘pgina mamlakatlarda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, erta ogohlantirish, prognozlash va ehtiyot choralarini ishlab chiqish nafaqat noxush hodisalardan kelib chiqadigan iqtisodiy zararni kamaytirish, balki odamlar, ayniqsa, yoshlar o‘rtasida jarohatlanish darajasini kamaytirish imkonini beradi.

Keng miqyosdagi tabiiy ofatlar va halokatlarning (zilzilalar, sunamilar, suv toshqinlari va boshqalar) oqibatlarini bartaraf etish tajribasiga ko‘ra. Dunyoning turli mamlakatlarida ularning oqibatlarini yumshatishning yagona yechimi aholining favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga tayyorligini oshirishdan iborat.

Keywords: *ta‘lim, tarbiya, mavzu, tizim, vaziyat, xavfsizlik, qoidalar, maktab, o‘quvchi, hayot, favqulodda vaziyat, ofat, zarar.*

O‘zbekiston Respublikasida aholini favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga tayyorlash va ularning bu boradagi ko‘nikmalarini oshirish muhim vazifa hisoblanadi. Hozirda mavjud bo‘lgan, aholini favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish, aholida favqulodda vaziyatlarda harakat qilish ko‘nikmalarini shakllantirishni yanada takomillashtirish maqsadida, bir qator xorijiy davlatlarning tajribalari o‘rganildi.

Rossiya Federatsiyasi maktab ta‘lim jarayoniga «OBJ» fani 1991 yildan buyon umumta‘lim muassasalarida hukumat qarori bilan “Hayot xavfsizligi asoslari” (Osnova bezopasnosti jizni OBJ) fani o‘qitilmoqda. 1995 yili “Maktabgacha yoshdagi bolalar xavfsizligining asoslari” dasturi ishlab chiqilgan bo‘lib, ushbu dastur asosida bolalarni o‘zini xavfsiz tutish qoidalariga o‘rgatish yo‘lga qo‘yilgan.

2017 yilda “Hayot faoliyati xavfsizligi asoslari” fanini o‘qitish konsepsiyasi ishlab chiqildi. Ushbu konsepsiya “OBJ” mavzusini sifatli rivojlantirish va uning maqomini o‘zgartirish uchun sharoit yaratishga imkon beradi. “OBJ” darsliklarining ta‘lim standartlari, dasturlari va mazmuni o‘zgartirildi. Ushbu fan o‘qituvchilarining ish sifatini oshirishga alohida e‘tibor qaratildi.

Umumta‘lim maktablarida ta‘lim jarayoni federal darajada ishlab chiqilgan va maktab ish dasturlarini ishlab chiqish uchun asos sifatida taqdim etilgan dasturlarga muvofiq amalga oshiriladi.

Qirg'iziston Respublikasining "Fuqaro muhofazasi to'g'risida"gi qonuniga muvofiq tegishli vazirlik va idoralar tomonidan Qirg'iziston Respublikasining umumta'lim maktablari uchun "Hayot faoliyati xavfsizligi asoslari", "OBJ" fanining o'quv dasturlari ishlab chiqilgan.

Xalqaro tashkilotlar ko'magida (YUNISEF, Hindistonda Aga-Xon fondi va boshqalar) o'quv dasturlari, uslubiy tavsiyalar, o'qituvchilar malakasini oshirish dasturi ishlab chiqildi.

Hozirgi kunda umumta'lim maktablarining 1-5-sinflari uchun OBJ predmeti asosiy fanlardan biri hisoblanadi, yuqori sinflarda fanlar tarkibiga integratsiyalash orqali o'qitiladi.

Qozog'iston Respublikasida aholini zilzila vaqtida harakat qilishda nodavlat sektorlaridan unumli foydalanishadi. Nodavlat-notijorat tashkilotlari tomonidan aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlashdagi faoliyati davlat tashkilotlari tomonidan qamrab olinmagan aholi qatlamlari orasiga kirish imkoniyatini bermoqda. Qozog'istonda "Qizil yarim oy" jamiyati tomonidan zilzila vaqtida to'g'ri harakat qilishga o'rgatuvchi o'quv kurslar, treninglar tashkil etilib, zilzila vaqtida oilaviy evakuatsiya rejasini tuzish, uy ichidagi xavfsiz joylarni aniqlash, binodan xavfsiz hududga chiqish qoidalari amaliy mashg'ulotlar orqali o'rgatilmoqda.

Isroil davlatining umumta'lim maktablarida o'quvchilar fakultativ soatlarda, shuningdek, umumiy ta'lim fanlarini o'rganish jarayonida xavfsizlik sohasida zarur bilim olishga yo'naltirilgan. Eng keng tarqalgan kurslar ko'plab ta'lim muassasalarida "Mudofaa", "Xavfli harakatlar" ixtiyoriy kurslarida majburiydir. Bundan tashqari, bir qator maktablarda "YOsh politsiyachi" to'garagi faoliyati tashkil etilgan.

E'tibor beradigan bo'lsak, har bir maktab o'zi uchun tegishli kursni tanlaydi, xavfsizlik tizimlarini ishlab chiqish, loyihalash va o'rnatish bilan shug'ullanadigan kompaniya bilan shartnoma tuzadi, shuningdek doimiy xodimlarni tayyorlaydi. Kompaniya mutaxassislari maktab ma'muriyatini, o'qituvchilarni o'qitadilar, shuningdek, maktab o'quvchilarini favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga tayyorlaydi.

Isroil hukumati mamlakatning har bir fuqarosi bu erdagi tinchlik, xotirjamlik va tartibni buzishga qaratilgan voqealar bilan bog'liq har qanday kutilmagan hodisalarga tayyor bo'lishi kerakligini tushunadi. SHuning uchun maktablarda bunday holatlarga tayyorgarlik ko'rish bo'yicha ba'zi tadbirlar ko'zda tutilgan.

Isroilda barcha maktablar, birinchi navbatda, har qanday ekstremal sharoitlarda to'g'ri harakat qilish yosh avlodni o'rgatish qurbonlarni oldini olish uchun, maxsus tadbirlar o'tkaziladi. Maxsus psixolog tajribali terroristik harakatlardan so'ng stressli holat va dipressiyani engishga yordam berish uchun bolalarga dars beradi. SHunday qilib, malakali mutaxassislar bolalarga psixologik yordam ko'rsatadilar.

Bundan tashqari, maktabdagi mashg'ulotlarda bombardimon boshlanishiga tezkor javob berish qobiliyatlari ishlab chiqilgan. Har qanday darsda har bir kishi uchun kutilmagan tarzda sirena signali berilganda barcha o'quvchilar juda tartibli, intizomli va muntazam ravishda xonani tark etib, panagohga borishlari kerak bo'ladi.

Polsha davlat maktablarining ko'pchiligida "Xavfsizlik ta'limi" kursi insonni kasb-hunarga qaramasdan, inson jamiyatida xavfsiz hayotga va ijtimoiy ierarxiyadagi joyga inson sifatida tayyorlashga mo'ljallangan. Dasturda aks ettirilgan o'quv kursining asosiy maqsadi maktab o'quvchilarini xavfsizlik masalalari bo'yicha tegishli bilimlarni o'rgatish va ekstremal vaziyatlarda ularning xatti-harakatlarini normallashtirishdir.

Olingan bilim va shakllangan ko‘nikmalar maktab o‘quvchilari haqiqiy xavfli vaziyatda foydalanishlari mumkin. O‘quv dasturining muhim maqsadi maktab o‘quvchilarini zamonaviy dunyoda tahdidlarni bilish, shaxsiy va global xavf-xatarlardan qochish yoki kamaytirish imkonini beradigan profilaktika choralarini ko‘rish odatini shakllantirishdir. O‘ttiz soatlik trening maktabda o‘qishning uchinchi va to‘rtinchi bosqichi(yuqori sinflar)da amalga oshiriladi.

Yaponiyada zilzila sodir bo‘lganda to‘g‘ri harakat qilishda asosan yoshlarga e‘tibor qaratish tizimi samarali tashkil etilgan.

Ma‘lumki, Yaponiya eng yuqori seysmik hududda joylashgan. Davlat hukumati zilzilada aholini to‘g‘ri harakat qilishga jiddiy yondoshib, favqulodda vaziyatlarda doim shay holatda turishni talab etadi.

Yaponiya uylarida har bir oila a‘zolari uchun maxsus oyoq kiyim, xushtak, radioaloqa yoki quvvatlangan mobilaloqa, fonar, ichimlik suv saqlanib, zilzila sodir bo‘lganda, singan predmetlarda oyoqlarni jarohatlamaslik uchun mazkur oyoq kiyimni kiyish, xushtak, radioaloqa yoki mobilaloqa orqali yordam chaqirish va fonardan foydalanish bo‘yicha tavsiyalar berib boriladi.

AQSH, Rossiya va Janubiy Koreya mamlakatlarida aholini FVlarda to‘g‘ri harakat qilishga tayyorlashda zamonaviy uslubiy baza, ko‘rgazmali qurollar va imitatsiya vositalaridan foydalanib, har bir mashg‘ulot shartli FVlarni sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan mashg‘ulot xonalari(trenajyor)da olib boriladi.

Armaniston Respublikasida maktablarda xavfsizlikni ta‘minlash “Xavfsizlik dasturi” ishlab chiqilgan bo‘lib, unda maktab xavfsizligini ta‘minlanganlik darajalari bo‘yicha barcha savollar kiritilgan. SHuningdek, bugungi kunda respublikadagi maktablarda o‘quvchilarni turli baxtsiz hodisalarda to‘g‘ri harakat qilish, ayniqsa zilzila vaqtida oqilona harakatlanish qoidalariga alohida e‘tibor qaratilgan.

Seysmik jarayonlar faol bo‘lgan Yaponiya, janubiy Koreya, AQSH, Rossiya Federatsiyasi, Indoneziya va Qozog‘iston Respublikasining tajribasini o‘rganish natijalari asosan yoshlarni “O‘zini, o‘zaro bir-birini va o‘zгани qutqarish” yo‘nalishlari bo‘yicha jismoniy va ruhiy jahatdan tayyorlashga, valontyorlarni jalb qilishga, o‘quv kurslar tashkil etishga alohida e‘tibor berilmoqda.

Indoneziya maktablarida yangi “Rav-Gilit” yoki “Hamma sinflar uchun” nomli dastur ishlab chiqilib, 2,3,7,9,11-sinf o‘quvchilar uchun 10-soatli Fuqaro muhofazasi bo‘yicha o‘quv kurslari tashkil etilgan.

Respublikamiz aholisini favqulodda vaziyatlarni oldini olish, ular yuzaga kelganda tezkor to‘g‘ri harakat qilishga o‘rgatish, sohadagi ishlarni yanada rivojlantirishga qaratilgan bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, 2019 yil 9 sentyabrdagi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Aholini favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga va fuqaro muhofazasi sohasida tayyorlash tartibini takomillashtirish to‘g‘risida”gi 754-sonli Qarori bilan respublikamiz aholisining barcha qatlamlarini favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga o‘rgatish tartibini tizimli ravishda amalga oshirilishi belgilab berilgan.

Xususan, umumiy o‘rta ta‘lim maktablari o‘quvchilari - o‘quv yili davomida, umumiy o‘rta ta‘limning davlat ta‘lim standartlari va o‘quv dasturlariga muvofiq o‘qish jarayonida darslarda, sport o‘yinlari va musobaqalarida, shuningdek, maktabdan tashqari ta‘lim

muassasalari va hududiy markazlarning favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga tayyorlash majmualaridagi mashg‘ulotlarda amalga oshirilishi qayd etilgan.

Xulosa qilib aytganda, dunyoda turli tabiiy, texnogen va ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlar soni tobora ortib borayotgan sharoitda, ularni bartaraf etishdan ko‘ra, favqulodda vaziyatlarni oldini olish borasida aholini tayyorgarligini oshirish, ularning favqulodda vaziyatlarda harakat qilish ko‘nikmalarini shakllantirish bugungi kunning eng dolzarb muammolaridan bo‘lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR:

1. Bobojonov R.D., Ibragimov E.I. Hayot faoliyat xavfsizligi. /Ma‘ruzalar matni to‘plami. Toshkent, TIQXMIL., 2000.
2. Yuldashev O.R, Xasanova O.T. “Hayot faoliyati xavfsizligi” o‘quv qo‘llanma. Toshkent SHarq - 2012.
3. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo‘shma majlisidagi nutqi. Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2016.
4. Xusanova S.I. Tinibekov M.X. Turaev Z.T. “Hayot xavfsizligi asoslari” orta talim maktablarining 10-sinfi uchun oquv qollanma Toshkent- 2018.
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Aholini favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga va fuqaro muhofazasi sohasida tayyorlash tartibini takomillashtirish to‘g‘risida”gi 754-sonli Qarori. 2019.
6. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonuni Toshkent: O‘zbekiston 2020.
7. www.bilim.uz - O‘zR Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi sayti.
8. www.mchs.gov.uz
9. <http://www.bezopasnost.edu66.ru/>
10. <http://cityref.ru/>